תנ"כון tenachon

De Tora, meegelezen met de leraren van Talmoed en Midrasj en met de grote Joodse verklaarders van de Middeleeuwen tot heden

21

Samengesteld door Eli Whitlau in nauwe samenwerking met Rabbijn Yehuda Aschkenasy
Een uitgave van de B. Folkertsma Stichting voor Talmudica

De opstand van Kórach

De sidra beschrijft de climax van het verzet van het volk tegen hun bestemming, tegen Mosjè, en in wezen natuurlijk tegen God. De climax mondt uit in een dramatische straf: een deel van de opstandelingen wordt door de aarde verzwolgen en een deel wordt door vuur verbrand. Ook daarna houdt het verzet nog aan en volgt een plaag die het leven kost aan 14 700 mensen. Het wonder van de bloeiende amandelstaf brengt het volk tenslotte tot aanvaarding van de roeping van Mosjè en de bizondere positie van de Levieten, die in het slot van de sidra (hoofdstuk 18) door een opsomming van hun rechten en plichten wordt bezegeld.
De zware crises van de verspieders en de opstand van Korach en de zijnen louteren het volk en brengen het wéér een stap verder naar de eenheid die nodig is om het land te veroveren. Hieronder eerst enkele algemene visies op de opstand van Korach en de zijnen. De sidra als geheel bespreken we daarna.

Num. 16:1-3 *Toen ondernam Korach, de zoon van Jitzhar de zoon van Kehat de zoon van Levi, en Datan en Aviram de zonen van Eliav, en On de zoon van Pèlet, zonen van Re'oeveen, dat ze opstonden voor Mosjè – daarbij mannen uit de kinderen Israels, tweehonderd vijftig, vorsten van de gemeente, geroepenen ter vergadering, mensen van naam – en ze verzamelden zich tegen Mosjè en Aharon . . . enz.*

Awraham Ibn Ezra (1089-1164)
Volgens Ibn Ezra speelde de rebellie van Korach zich af na het gouden kalf, toen de Levieten de zorg voor de erediensten voor het heiligdom van de eerstgeborenen overnamen (vgl. p. 214). 'Ze dachten namelijk dat Mosjè eigener beweging hoge funkties had toegekend aan Aharon zijn broer [*nl. het priesterschap*], en aan de Levieten, die familie van hem waren. De Levieten stonden nu onder leiding van de Leviet Korach tegen Mosjè op, omdat hij ze dienaren van Aharon en zijn zonen had gemaakt. Datan en Aviram stonden tegen hem op omdat hij het eerstgeboorterecht van hun vader Re'oeveen had ontnomen en aan Joseef had gegeven [*vgl. Deut. 33:6 met 13-17*]; misschien verdachten ze hem ervan dat hij dat gedaan had terwille van zijn dienaar Jehosjoea [*die uit de stam Efrajiem kwam en dus een nazaat was van Joseef*]. Korach was niet alleen Leviet, maar tevens een eerstgeborene (Ex. 6:21). Eveneens eerstgeborenen waren de 250 'vorsten van het volk'. Zij brachten oorspronkelijk de offers; vandaar dat ze nu de vuurpannen namen

Korach / Numeri 16:1-18:32
1 Sam. 11:14-12:22; Psalm 5

Overzicht sidra Korach
1 De rebellie van Korach, Datan, Aviram, On en de 250 16:1-17:5
2 Mosjè redt het volk van de ondergang 17:6-15
3 Het wonder van de bloeiende amandelstaf 17:16-27
4 Plichten en rechten van de Levieten 18:1-32

Overzicht sidra Choekat p. 335

Inhoud
De opstand van Korach 325
Korach in de midrasj 326
Korach in de geschiedenis 328
Korachs nageslacht 328
On ben Pèlet 328
Sidra Korach 329
Familierelaties 329
De bloeiende amandelstaf 329
Laat nooit het zout ontbreken 330
Omhoogvliedende letters 331
Teksten rond de machaloket 332
Eenheid versus pluralisme 333
Haftara Korach 334
Psalm 5 334
Sidra Choekat 335
De derde dag 335
Niet de dood verontreinigt 336
De rode koe 337
De overtreding van Mosjè 338
Jiftach's rede 338
Haftara Choekat 339
Psalm 95 339
Studiesuggesties 340
Woorden 340
Literatuur 340
De koperen slang 340
Sjabbat Para 340
'Het boek van de oorlogen' 340

B. Folkertsma Stichting voor Talmudica Burgemeester Lamboylaan 18 1217 LD Hilversum Telefoon (035) 219406

(Num. 16:17). Het bewijs voor dit alles [*nl. voor hun mening dat Mosjè dit allemaal eigener beweging zo geregeld had, zonder opdracht Gods*] is dat ze pas door het wonder van de bloeiende amandelstaf konden worden overtuigd dat het God was die de Levieten in de plaats van de eerstgeborenen had gesteld. En vandaar ook dat Mosjè onderstreept (16:28) 'dat het niet uit mezelf is' wat ik gedaan heb. Maar het overtuigendste bewijs [*dat het gaat om de positie van de eerstgeborenen*] is Korach's argument: *Want de hele gemeente, allemaal zijn ze heilig* (16:3). Dat is een toespeling op de eerstgeborenen; er staat immers (Ex. 13:2): *Heilig voor Mij alle eerstgeborenen.* Oorspronkelijk waren zíj *de priesters die naderen tot de Eeuwige* (Ex. 19:22).'
Tot zover Ibn Ezra.

Ramban (1194-1270)
Ramban verzet zich tegen de mening van Ibn Ezra dat de opstand van Korach al veel eerder plaats vond: 'Aldus de mening van Rabbi Awraham [*Awraham Ibn Ezra*], die op tal van plaatsen volhoudt 'dat de Tora geen voor en geen na kent' [*vgl. p. 217*]. Ik heb al geschreven dat naar mijn overtuiging de Tora de chronologische volgorde aanhoudt, tenzij de datering duidelijk anders te kennen geeft [*zoals Num. 9:1 tegenover 1:1*], en dan met een duidelijke bedoeling. De zaak speelde zich echter af na het voorval van de verspieders, en wel als volgt: Zoals de chachamiem zeggen [*Tanchoema Korach 1*] was Korach kwaad over het leiderschap van Eltsafan over het huis Kehat [*een zoon van de jongste zoon van Kehat! Vgl. Num. 3:30*], en was hij bovendien jaloers op Aharon, zoals er staat [*Num. 16:10*]: *En nu verlang je ook nog het priesterschap?* Datan en Aviram sloten zich bij hem aan, en niet terwille van dat eerstgeboorterecht, want het was hun vader Ja'akov geweest die hun dat ontnomen had terwille van Joseef [*Gen. 48:16*], maar om wat ze uitdrukkelijk zelf zeggen (we hoeven immers geen redenen toe te voegen die niet gezegd zijn!); en wel [*16:13-14*]: *Je hebt ons geleid om ons te doden . . . en je hebt ons niet gebracht naar een land vloeiende van melk en honing.'* En waarom brak de opstand nu juist op dit moment uit? Daarop luid Ramban's antwoord: 'Zolang Israel in de woestijn Sinai was, was hun niets slechts overkomen. Zelf bij een zo grote overtreding als het gouden kalf waren er maar weinig gestorven, en waren ze door het gebed van Mosjè gered. En daarom hielden ze van hem en luisterden ze naar hem. Wanneer iemand tegen hem was opgestaan hadden ze hem zeker gestenigd. Daarom duldde Korach de grootheid van Aharon en duldden de eerstgeborenen de verheffing van de Levieten. Toen ze in de woestijn Paran waren aangekomen werd dat anders. Er stierven mensen door het vuur in Tav'erá [*Num. 11:1-3*] en Kivrot ha Ta'ava [*11:33-34*]; bij de dwaling van de verspieders bad Mosjè niet voor hun leven, zodat het oordeel niet werd opgeheven en stierven de leiders van de stammen door een plaag [*14:37*] vóór de Eeuwige en werd over het hele volk beslist dat het in de woestijn zou sterven. Dit alles verbitterde het volk. In hun hart schreven ze dat alles aan Mosjè toe. In deze situatie meende Korach dat het volk naar hem luisteren zou. Vandaar dat er staat [*16:13*] *Om ons te doden in de woestijn.* Dwz 'je hebt ons naar

Korach in de midrasj
Num. 16:3 *Ze verzamelden zich tegen Mosjè en tegen Aharon en zeiden tot hen: Teveel voor jullie! Want de hele gemeente, állen zijn ze heilig, de Eeuwige is immers in hun midden. Waarom verheffen jullie je dan boven de vergadering van de Eeuwige!*
Midrasj Tanchoema legt verband tussen het begin van onze sidra en het einde van de vorige, waar Mosjè het volk het gebod van de tsietsiet leert:
Toen Korach dat hoorde, sprong hij op en zei: Jij zegt: Laten ze zich tsietsiet maken aan de hoeken van hun kleren en daar een blauwe draad in doen. Hoe zit het met een talliet die helemáál blauw is? Die is toch zeker vrijgesteld van die blauwe draad? [en zo zou een volk dat geheel heilig is geen leider nodig hebben]. *Mosjè antwoordde hem echter: die is wel aan het gebod onderhevig. Antwoordde Korach: Een talliet die helemaal blauw is ontslaat zichzelf niet van het gebod, en vier blauwe draden doen dat wel?!* [Korach geeft nog zo'n voorbeeld:] *Een huis vol boekrollen* [Tora-rollen] *dat is toch zeker vrijgesteld van de mezoeza* [p. 340]? *Mosjè antwoordde: dat vergt wèl een mezoeza. Korach: De 275 parasjiot van de hele Tora kunnen met elkaar een huis niet ontslaan van de mezoeza en de twee parasjiot in een mezoeza kunnen dat wel?!* [op grond van deze ogenschijnlijke ongerijmdheden besluit Korach:] *Die geboden zijn je helemaal niet gegeven, je hebt ze zelf bedacht! En daarom staat er: 'En Korach scheidde zich af'* [zo vertaalt Onkelos 'En Korach nam' in Num. 16:1].
Korach verschijnt hier als de formalistische rationalist, aan wie de inhoudelijke zin van de geboden ontgaat en die zich daarmee afscheidt van de levende gemeenschap. Hij signaleert logische paradoxen. Paradoxen ontstaan juist doordat men zinnen losmaakt uit het verband dat ze in het leven hebben.
De midrasj op de psalmen (Ps. 1),

deze plaats gebracht en je hebt niet je belofte gehouden ons een land te geven'.'

Jitschak Abravanel (1437-1508)
Abravanel analyseert de opstand nader, en onderkent er drie motieven in. 1 Het motief van Korach: Het huis Kehat telt vier families: Amram, Jitzhar, Chevron en Oeziël. Het leiderschap gaat naar Mosjè, de oudste zoon van Amram, zelf de oudste zoon van Kehat. Het zou dus voor de hand hebben gelegen aan Korach, de oudste zoon van Jitzhar (de tweede zoon van Kehat) het hogepriesterschap te gunnen. Korach eist dat nu op. 2 Het motief van de 250 eerstgeborenen: zij zien het als een belediging dat hun het priesterschap is ontnomen en aan de familie van Mosjè gegund. 3 Het motief van Datan, Aviram en On, de nazaten van Re'oeveen, de eerstgeborenen van de stammen van Israel: Zij beschouwen het als een belediging dat Mosjè hun niet de eer bewijst die hun toekomt, maar het koningschap en de eerste plaats in het leger aan de stam Jehoeda heeft verleend.

Jitschak Arama (1420-1494)
Men is gemakkelijk geneigd de argumenten van Korach te onderschatten. Ze moeten in tegendeel zeer ernstig worden genomen, als uiting van twijfels die in het volk leven en die het vooralsnog ongeschikt maken voor hun hoge opdracht. Jitschak Arama (*Akedat Jitschak 78*) gaat er daarom dieper op in en oppert tevens een reden voor de vermelding van de opstand: 'Zoals de reputatie van een architect niet alleen gebaseerd kan worden op de uitnemendheid van zijn ontwerpen op het tekenbord, maar alleen bevestigd worden kan wanneer zijn ontwerpen na uitvoering de tand des tijds hebben doorstaan, zo kan ook de reputatie van Mosjè alleen bevestigd worden nadat hij de uitdagingen van zijn rivalen heeft kunnen weerstaan. En om duidelijk te maken dat Mosjè's superioriteit inderdaad buiten elke twijfel staat, moest de uitdaging komen uit de hoogste kringen. De aard van de uitdaging diende bovendien plausibel te zijn en de onwaarachtigheid van de motieven der uitdagers zou moeten blijken uit het verschil tussen hun argumenten en hun daden. Welnu, wat was Korach's argument? Zijn argument lijkt te zijn dat iedereen heilig was en er dus geen leider diende te zijn. Maar dat argument houdt geen steek. Ook in de hemel is iedereen heilig, en toch is er een God die boven alles staat. En ook al had heel het volk op Sinai deel aan de profetische visie, dan was één doel van de openbaring dan toch het zichtbaar maken van de superioriteit van Mosjè's relatie met God. Dat Korach een dergelijk argument zou hanteren is dan ook onwaarschijnlijk. De zin *want de hele gemeente, allen zijn ze heilig* kan daarom beter gelezen worden als een sarcastische verwijzing naar wat zich op Sinai heeft afgespeeld, en wel langs deze lijnen: 'Al lang genoeg heb je de mensen laten geloven dat ze allemaal profeten zijn, omdat ze het begin van de Tien Woorden hebben gehoord. Maar als dat werkelijk je boodschap is, waarom trek je dan zelf het leiderschap aan je? De willekeurige aanstelling van een hogepriester is dan volstrekt ongerechtvaardigd.' Korach's spot ontkent daarmee de openbaring op Sinai en de leiding Gods via Mosjè.' Met andere

schildert Korach af als een demagoog die het volk door een eenzijdige maatschappijkritiek voor zijn leiderschap tracht te winnen: *Korach riep de hele gemeenschap bijeen en zei: In mijn omgeving was een weduwe met twee dochters. Ze had een akker. Toen ze die ging ploegen zei Mosjè haar: Je mag niet ploegen met een os en een ezel samen* [Deut. 22:10; alleen een arme kan daartoe komen]. *Ze ging zaaien, Mosjè zei haar: Je mag je veld niet met twee soorten bezaaien* [Lev. 19:19]. *Ze ging oogsten. Mosjè zei haar: Je mag de hoeken van je veld niet maaien en wat je niet meteen hebt meegenomen mag je niet alsnog gaan halen* [Lev. 19:9]. *Ze legde de oogst op de dorsvloer. Mosjè zei haar: Je moet er een heffing van geven* [Deut. 18:4] *en de eerste en de tweede tiende* [Num. 18:21-22; Deut. 14:22]. *Ze rechtvaardigde dit alles en gaf het hem. Wat deed de arme? Ze verkocht haar veld en kocht voor het geld twee schapen, om zich te kleden met hun wol en de lammetjes te genieten. Toen er lammeren geboren werden, kwam Aharon en zei: Geef mij de eerstgeborenen, want aldus heeft de Eeuwige mij gezegd: Alle eerstgeborenen onder je vee moet je de Eeuwige wijden* [Deut. 15:19]. *Ze rechtvaardigde dit alles en gaf ze hem. Toen de tijd aanbrak om ze te scheren, kwam Aharon en zei haar: Het scheersel van je kleinvee moet je me geven* [Deut. 18:4]. *Ze zei bij zichzelf: Ik kan tegen die man niet meer op, dus ze slachtte ze en at ze. Toen ze ze slachtte zei Aharon: Geef mij het schouderstuk, en de kinnebakken en de maag* [Deut. 18:3]. *Ze dacht: Zelfs nadat ik ze geslacht heb kom ik niet van hem af; het is me een banvloek! Zei Aharon: wanneer dat zo is, is het allemaal voor mij, zoals de Eeuwige gezegd heeft; Al het gebannene in Israel zal voor jou zijn* [Num. 18:14]. *Hij nam het en ging heen, haar in tranen achterlatend met haar dochters. Zo verging het die arme. En zo doen ze en ze schrijven het allemaal aan de Eeuwige toe!*

woorden: dit volk is een volk als alle andere, en waarom zou jij, Mosjè, met je broer Aharon eigenlijk het leiderschap aan je trekken. Alleen omdat je het volk een rad voor ogen hebt gedraaid?
Mosjè kan op deze aantijging alleen ingaan door de weerlegging in handen van de hemel te leggen (na gewezen te hebben op zijn eigen integriteit als leider: *Niet de ezel van één hunner heb ik genomen en niet één van hen heb ik kwaad gedaan,* aldus 16:15). En wanneer die weerlegging is gekomen, is daarmee in wezen niet zíjn grootheid bewezen, maar die van de Schepper van hemel en aarde.

Naftali Tswi Jehoeda Berlin van Volozjin (1817-1893)
De schrijver van het commentaar *Ha'ameek Davar* oppert een verrassende visie op de rebellie van Korach. Hij ziet een groot verschil tussen Korach, Datan en Aviram enerzijds, en de 250 'vorsten uit de kinderen Israels' anderzijds, en wel op grond van hun lot. Datan en Aviram worden door de aarde verzwolgen, en volgens Num. 26:10 trof ook Korach dat lot. De 250 vorsten werden echter door het vuur verteerd. Volgens *Ha'ameek Davar* waren de 250 inderdaad in alle opzichten 'vorsten', ook in het ontzag voor God. 'Het was de hunkering naar het priesterschap dat die in hun binnenste brandde als een vuur. Hun ging het niet om de macht, maar om zich te heiligen en om dit via het priesterschap te bereiken. Ook zij wisten dat Mosjè het woord Gods had overgebracht, en dat betwistten ze niet. Maar het was de wil Gods die ze niet konden aanvaarden. De liefde tot God was zo overweldigend in hun hart, dat ze hun zielen overgaven aan de dood. Ze wilden opstijgen tot de liefde Gods door de priesterlijke dienst, ook al wisten ze dat het hun niet verschoond zou worden en dat het woord van Mosjè bewaarheid zou worden. Vandaar dat er staat (Num. 17:3): *De vuurpannen van hen die om hun ziel gezondigd hebben.* Ze hadden echter geen toegang tot de vuurpannen en dergelijke om dienst te doen in het heiligdom, want de Levieten beschermden die tegen niet-Levieten. Dat dwong ze tegen Mosjè op te staan.' Korach [*zelf een Leviet!*] zou hen aan zijn kant hebben gekregen door te doen alsof hun bewogenheid ook hem ter harte ging. Hun dood zou dus vergelijkbaar zijn met die van Nadav en Avihoe (Lev. 10), eveneens slachtoffers van een al te grote religieuze vervoering.
Deze verklaring van de Natsiev (zoals Naftali Tswi Jehoeda Berlin naar zijn Hebreeuwse initialen worden aangeduid) grijpt aan op de uitdrukking' *vorsten* [zoals er letterlijk staat] *van de kinderen Israels* uit 16:2, een term die in de samenhang van de rebellie verrassing wekt. Dat Korach de aanstichter van dit alles was, blijkt volgens Natsiev uit het begin van de sidra: *En Korach nam* staat daar letterlijk. Wat nam hij? Natsiev verwijst naar Spr. 11:30: *De vruchten van de rechtvaardige: een boom des levens, zielen neemt de wijze voor zich in.* Korach – als vooraanstaand Leviet een man van gezag – wist de mensen voor zich in te nemen en voor zijn persoonlijke wagen te spannen. Eerst Datan en Aviram uit het kamp van Re'oeveen (dicht bij Kehat gelegerd, vgl. p. 297), opvallend ontevreden en twistzieke mannen, zoals blijkt uit onze tekst, en daarna de 250 'vorsten' uit het hele volk, mannen door een diepe religieuze hunkering bezield.

Korach in de geschiedenis
De midrasjiem op de vorige bladzijden dateren uit de periode van de Tweede Tempel tot en met de periode van Misjna en Talmoed. Ze zijn onmiskenbaar polemisch van karakter: kennelijk waren er in die tijd stromingen die – net als Korach – van mening waren dat op Sinai alleen de Tien Woorden waren gegeven, en dat de overige geboden door Mosje en Aharon waren bedacht, en toegeschreven aan God (zie slot midrasj vorige p.). Deze stromingen hebben er toe geleid dat het zeggen van de Tien Woorden bij de dagelijkse offerdienst en in het ochtendgebed werd afgeschaft 'vanwege de bewering van de sekten, die zeggen dat alleen de Tien op Sinai zijn gegeven' (jBerachot 1,5; zie *Tenachon* p. 194). De midrasjiem weerspiegelen de spottende argumenten van deze sekten. Door ze terug te projecteren op Korach wordt tevens het lot uitgedrukt dat men deze stromingen toeschrijft.

Korachs nageslacht
Uit Num. 26:11 blijkt dat de zonen van Korach niet meededen aan de rebellie van hun vader. 'Waarom dit pas in Num. 26:11 vermeld en niet in sidra Korach? Misschien is dat bedoeld als inleiding tot Num. 26:58, waaruit blijkt dat het huis Jitzhar voortaan het huis Korach gaat heten. Volgens Ramban was dat een eerbewijs aan die zoons' (*Itoeré Tora*). Zo kunnen zoons ook een destructieve vader eren, door zijn naam een nieuwe kans te geven. Op blz. 334 wijzen we erop dat de profeet Sjmo'el een nazaat is van Korach.

On ben Pèlet
Deze aanvankelijke medestander van Datan en Aviram wordt in het verhaal niet verder vermeld. In bSanhedrin 109b-110a lezen we hoe zijn vrouw hem voorhield dat hij tóch altijd op het tweede plan zou blijven, of nu Korach dan wel Mosjè de overhand zou krijgen, dus dat hij niets te winnen had door met de opstand mee te doen.

Sidra Korach

De eerste twee zinnen van onze sidra bespraken we op p. 325-329, aan de hand van vijf visies op de opstand van Korach. We beginnen dus nu met zin 3. De eerste woorden van Korach tot Mosjè en Aharon: *Rav lachem* worden gewoonlijk vertaald in deze geest: *Teveel hebben jullie aan je getrokken. Want de hele gemeenschap, zij allen zijn heilig. Waarom verheffen jullie je dan boven de congregatie van de Eeuwige?* Abravanel, die we hieronder grotendeels zullen volgen, begrijpt *rav* niet als 'teveel', maar als een vorm van 'twisten' (stam *r-i-v* of *r-o-v*) en parafraseert: 'Denken jullie niet dat jullie de hele dag kunnen doen wat je wilt en dat niemand zijn mond daarover open doet, want van nu af aan zullen jullie met twist en tegenstand te maken krijgen'. De repliek van Mosjè in 16:7, waar het *rav lachem* herhaald wordt, zou dan een woordspeling zijn. In deze verklaring gaat dan wel de correspondentie teloor in de woorden *rav lachem* (gezegd door Korach) en *rav lachem* (geantwoord door Mosje), en het *hame'at mikem* ('is het jullie te weinig') in 16:9 gezegd door Mosjè en het *hame'at* in 16:13, geantwoord door Datan en Aviram.

16:4-7 *Toen Mosjè dit hoorde, viel hij op zijn aangezicht,* enz. Hetzij om de raad Gods te vragen, hetzij om bij zichzelf te rade te gaan. *En hij sprak tot Korach en tot diens hele aanhang, zeggende: in de ochtend zal de Eeuwige doen weten wie de Zijne is, en de heilige die nader tot Hem zal komen, en hem die Hij zich verkiezen zal.* 'Wie de zijne zal zijn': Korach of Aharon. 'En de heilige die nader tot hem zal komen': de 250 vorsten die het priesterschap terugverlangen, of de priesters uit de stam Levi. 'En hem die Hij zich verkiezen zal' als eerstgeborene: de stam Re'oeveen van Datan en Aviram, of de stammen Jehoeda en Joseef. *Nemen jullie je vuurpannen, Korach en heel zijn aanhang.* Datan en Aviram niet; die zijn geen Levieten. Tot hen richt Mosjè zich later (16:12 ev).

7b: *Rav lachem, bené Levi* wordt meestal vertaald in de geest van *jullie hebben genoeg, zonen van Levi. Voor rav* begrijpt Abravanel nu 'meester'. In zijn parafrase: 'Denk niet dat velen van jullie hogepriester kunnen worden; er kan maar één hogepriester zijn die meester over jullie is. Dus: Er kan er maar één meester over jullie zijn'. Ook nu gaat bij hem de tegenstelling verloren met het vervolg: *Is het jullie te weinig dat de God van Israel jullie van de gemeente Israels heeft onderscheiden?* Dwz.: Hoe kunnen jullie zo ondankbaar zijn? *En Aharon, wat is hij dat jullie over hem mort* (11b): Aharon treft toch geen enkele blaam, dat Korach nu het hoge-priesterschap opeist?

16:12-14 *Hierop zond Mosjè om Datan en Aviram, de zonen van Eliav te ontbieden,* enz. Mosjè wilde Datan en Aviram tegemoetkomen in hun eisen, door de stam Re'oeveen straks in het land Israel een uitgelezen gebied als erfdeel te beloven (zoals uit 16:14 tussen de regels door begrepen kan worden), als compensatie voor het verlies van het eerstgeboorterecht van hun stam. Bovendien hoopte hij daarmee een wig te drijven tussen hen en de Korachieten. Zij antwoorden echter: *We gáán helemaal niet* naar dat land; we weten immers dat we hier in de woestijn zullen sterven? *Is het je te weinig*

Familie-relaties

Overzicht van de familierelatie van de betrokkenen bij de opstand van Korach. Als eerstgeborene van de tweede kleinzoon van Levie meent Korach dat hem, en niet Aharon het hogepriesterschap toekomt.

De bloeiende amandelstaf

Num. 17:23 *en zie: de staf van Aharon, voor het huis van Levie, bloesemde. Hij had bloesem voortgebracht en blaadjes geschoten en amandelen doen rijpen.*

De amandelboom bloesemt al voor hij in blad schiet. Terwijl de andere bomen nog talmen, heeft hij al gehandeld, en van het begin af het doel vooropgesteld: vruchten voort te brengen. Pas daarna volgen de bladeren, de longen waarmee de vrucht gevoed wordt. Om die voortvarendheid heet de amandel dan ook *sjekeda* = 'ijver': het volmaakte beeld van de opdracht der Levieten om voor te gaan. Uit onze tekst blijkt dat de priesters Levieten blijven. De staf van Aharon de priester is de staf van Levie. De priesters zijn alleen de hoogste trap van de stam.

De Levieten zijn overigens wel de voorhoede van het volk, maar er niet superieur aan (S.R.Hirsch).

dat je ons gevoerd hebt uit een land, overvloeiend van melk en honing [nl. Egypte!] *om ons te laten sterven in de woestijn? Wil je nu ook nog als heerser over ons heersen?* Ze denken daarbij aan de doden die gevallen zijn na het gouden kalf, bij Tav'era en Kivrot Hata'va (Num. 11) en vooral aan de dood van de hele generatie van de Uittocht, als gevolg van de rebellie der verspieders (Num. 14:35). *Je hèbt ons helemaal niet gebracht naar een land vloeiend van melk en honing! Hoe wou je ons* [daar] *dan een erfdeel van velden en wijngaarden geven?* Dit alles is slechts bedrog. *Dacht je deze mannen* [ons] *de ogen te kunnen uitsteken? We gáán helemaal niet op* [naar dat land].

16:15 *Dit griefde Mosjè zeer. En hij zei tot de Eeuwige: wendt U niet tot hun offergaven. Niet de ezel van één hunner heb ik genomen, en niet één van hen heb ik kwaad berokkend,* zoals koningen en heersers dat plegen te doen (vgl. 1 Sam. 8: 16). Mosjè raakt niet gegriefd door het verwijt dat hij het volk uit Egypte heeft gevoerd, want dat is Gods wil geweest; evenmin over de aantijging dat hij ze wil laten sterven in de woestijn, want hij weet dat de volgende generatie wèl in het land zal komen.

Gegriefd raakt hij over de mening dat hij als een heerser over het volk zal willen heersen. Vandaar: *niet de ezel van één hunner heb ik genomen,* enz. (vgl. ook 1 Sam. 12:3).

16:16-35 *Nu sprak Mosjè tot Korach: jij en je hele aanhang, wees aanwezig vóór de Eeuwige, jij, zij en Aharon, morgen. Neemt ieder zijn vuurpan en legt er reukwerk op en brengt voor de Eeuwige ieder zijn vuurpan: tweehonderdvijftig vuurpannen, alsmede jij en Aharon.* Enz. Datan en Aviram worden nadrukkelijk uitgezonderd van deze toets, die alleen het priesterschap betreft. Korach weet echter héél het volk tegen Mosjè en Aharon te mobiliseren (19). Wanneer God ziet dat niemand uit het volk tegen Korach en de zijnen protest aantekent (vgl. p. 137!), zegt Hij Mosjè en Aharon zich van de gemeenschap te verwijderen, omdat Hij het volk ter plaatse wil vernietigen. Mosjè en Aharon pleiten voor degenen die niet rechtstreeks bij de opstand zijn betrokken (22). God stelt het volk dan voor de keuze: wie zich verwijdert van Korach, Datan en Aviram zal niet omkomen. Op een dramatische manier bewijst God het volk vervolgens dat Hij Mosjè gezonden heeft, en dat Mosjè zijn beslissingen niet eigener beweging heeft genomen: Korach, Datan en Aviram worden door de aarde verzwolgen, en de 250 vorsten worden door een vuur van de Eeuwige verteerd. Zie voor het verschil tussen beide straffen de visie van Natsiev op p. 328.

In 17:1-5 wordt El'azar opgedragen de koperen vuurpannen van de 250 te pletten en er het koperen altaar mee te overtrekken, als voortdurende herinnering aan het voorschrift dat geen anderen dan Aharon en zijn nazaten reukwerk voor de Eeuwige mogen brengen (17:3). Het gebod wordt nadrukkelijk niet aan Aharon gegeven; als direkt betrokkene zou het kunnen lijken of hij een extra schande over Korach brengen wil.

Het volk schrijft de dood van de Korachieten en de 250 echter tóch aan Mosjè persoonlijk toe: *Je hebt gedood het volk van de Eeuwige* (6). God wil het volk opnieuw vernietigen, maar laat Mosjè en Aharon ditmaal geen tijd om tot Hem te bidden (zoals in 16:22). Mosjè stuurt Aharon daarom ijlings met een vuurpan de 'demon-

Laat nooit het zout ontbreken

Lev. 2:13 *Elk spijsoffer van je moet je zouten met zout. Nooit moet je laten ontbreken het zout, het Verbond met je God . . . Bij al je offers moet je zout brengen.*

Num. 18:19 *een verbond als zout voor eeuwig is het voor de Eeuwige.*

'Tsoer misjèlò achálnoe: Rots van Wie we hebben gegeten' luidt het refrein van een van de liederen die op vrijdagavond na de maaltijd worden gezongen (Dasberg p. 118). Dat God in de Joodse poëzie zovaak met 'Rots' wordt aangesproken is een begrijpelijke beeldspraak: Hij is de grondslag, de rots waarop heel de wereld rust. Het gebod bij alle offers zout te brengen kunnen we met deze beeldspraak in verband brengen: Ons voedsel danken we aan de planten. Planten zijn de enige levensvorm die anorganische materie (aarde, steen, rots) kan omzetten in de organische materie, waarmee mens en dier zich kunnen voeden. In laatste instantie voeden we ons dus uit de rots. En hoe winnen planten die vitale zouten uit de rots? Dank zij het licht en het water, die we weer kunnen zien als beeldspraak voor geestelijk voedsel. Het water staat voor de Tora: alle dorstigen komen erop af (bTa'aniet 7a). Samen met het licht van het inzicht kunnen we ons dank zij Tora voeden aan de Rots van ons bestaan. En het meest wezenlijke materiële en geestelijke voedsel is er voor iedereen: 'Water is goedkoop en wijn duur. Je kan wel leven zonder wijn, maar niet zonder water. Zout is goedkoop en peper duur. Je kan wel leven zonder peper, maar niet zonder zout (jHorajot 3,5). Het bloed dat de Tora vereenzelvigt met het leven (Lev. 17:14) is zout, zoals ook de tranen waarmee de mens zijn smart en zijn vreugde uit. En zout conserveert, zoals ook het Verbond conserveert'.

אותיות פורחות

Omhoogvliedende letters . . .

Een bladzijde overdenking

Omdat jullie niet op Me vertrouwd hebben om me te heiligen in de ogen van de kinderen Israels (Num. 20:12)
Uit de woorden van Rasji op deze plaats begrijpen we dat Mosjè gestraft werd omdat hij op de rots geslagen heeft. In de gemara (Sanhedrin 101) verklaart Rasji dat hij gestraft werd omdat hij gezegd heeft *Luister toch, weerspannigen!* Die twee verklaringen beogen echter hetzelfde: Mosjè wèrd gestraft omdat hij op de rots geslagen heeft. Maar wanneer hij boven zichzelf zou zijn uitgestegen en het volk had vergeven, zou ook hem zijn overtreding zijn vergeven. Maar omdat hij zei *Luister toch weerspannigen!* en het volk niet vergaf, werd ook hij om zijn overtreding gestraft (Meharsja, *Itoeré Tora*).

Zie toch, hoe goed en schoon, als broers ook sámen wonen (Ps. 133:1)
Lang voordat in Jerusalem het heiligdom gebouwd werd, was er op die plaats een akker, het bezit van een vader met twee zonen. Gedrieën bewerkten ze de akker. Toen de vader overleed, besloten de broers het veld niet te verdelen, maar het samen te blijven bewerken. De ene broer had vrouw en kinderen, de ander was alleen.
Na de eerste oogst verdeelden ze de opbrengst. Ieder bracht zijn aandeel naar zijn eigen graanschuur.
Die nacht konden ze geen van beiden slapen. De ongetrouwde broer verweet zich dat het toch niet rechtvaardig was, dat hij alleen evenveel zou krijgen als zijn broer met zijn hele gezin. En hij besloot een deel van zijn helft diezelfde nacht nog te brengen naar de schuur van zijn broer.
Diezelfde nacht verweet de getrouwde broer zich dat het toch niet rechtvaardig was de helft van de oogst op te eisen voor zich en zijn gezin. Zijn broer was immers alleen en wanneer hij oud was, zou hij niemand hebben om voor hem te zorgen. En hij besloot diezelfde nacht nog van zijn helft een deel te brengen naar de schuur van zijn broer. Midden tussen beide schuren ontmoetten ze elkaar. Vol ontroering omhelsden ze elkaar. De Heilige Hij zij gezegend zag hun verbondenheid, en zei: Op de plaats waar broers zó met elkaar omgaan wil Ik wonen.
Zo vertelt de agada waarom God op die akker Zijn heiligdom gebouwd wilde zien: om aanwezig te zijn waar mensen met elkaar in verbondenheid wonen, zoals er staat [*Ex. 25:8*]: *Maak me een heiligdom, zodat Ik wonen kan in hun midden.* En sinds het Heiligdom daar niet meer staat, heeft het volk dit verhaal meegenomen in de ballingschap, om de synagoge, het 'kleine heiligdom' [*Jech. 11:16*], de plaats van het samenwonen te doen zijn. (Zo reconstrueerden Jehoeda en Eli samen dit verhaal, waarvan ze de herkomst niet meer konden achterhalen.)

לשבוח גלות	vergeten is ballingschap
לזכור גאולה	herinneren verlossing
(בש"ט)	(Ba'al Sjem Tov)

Rabbi Sjmo'el haNagied was de rechterhand van de Kalief van Granada. Eens beledigde iemand Rabbi Sjmo'el in aanwezigheid van de kalief. Deze gebood hem de man de tong uit te snijden. Enige tijd later zag de kalief hoe de man Rabbi Sjmo'el met eerbied groette. De kalief vroeg waarom hij zijn gebod niet had opgevolgd. 'Ik hèb het opgevolgd', antwoordde Rabbi Sjmo'el. 'Ik heb de tong van de vijand verwijderd en vervangen door de tong van een vriend.' *Entsiklopedia le Toledot Gedolé Jisrael.*

strerende' menigte in om verzoening voor ze te krijgen, en om te tonen dat in handen van Aharon de vuurpan geen dood, maar redding brengt. Hoewel de vernietiging al is begonnen, doet Aharon verzoening voor het volk *en stond tussen de doden en de levenden* alsof hij tot de engel des doods zei: 'Mij kom je niet voorbij'; *toen hield de sterfte op* (13).
Toen de Eeuwige zag dat het volk het wonder van de vuurpannen van Korach en de 250 niet had begrepen, gebood Hij nu een andere toets: het wonder van de bloeiende amandelstaf, om zonneklaar te maken dat niet de eerstelingen, maar de Levieten bestemd zijn voor de eredienst, en dat onder de Levieten alleen Aharon en zijn nazaten hogepriester kunnen zijn. De staf van Aharon bracht als enige tegelijkertijd én bloesem én knoppen én amandelen voort. De woorden *wajatseets tsiets* ('had bloesem gebloesemd), zinspelen op de *tsiets*, de gouden voorhoofdsplaat van de hogepriester uit Ex. 28:36. Nu dringt de boodschap tot het volk door. Uit hun reaktie blijkt echter een nieuw probleem: *Zie we sterven, we gaan verloren, wij allen gaan verloren. Ieder die tot de Woning van de Eeuwige*

. . . en het volk zette zich in Kadesj, en daar stierf Mirjam en daar werd ze begraven. En het volk had geen water . . . (Num. 20:1-2). Alle veertig jaren van omzwerving was er water geweest dank zij Mirjam, zegt Rasji [*naar Ta'aniet* 9a]. Waarom staat er tweemaal 'daar'? De chachamiem zeggen [*Megila* 15a]: 'Een tsaddiek die sterft, een verlies voor zijn generatie'. Denk aan iemand die een parel verliest. De parel blijft, alleen de vroegere eigenaar heeft hem niet meer. Vandaar die nadruk op 'daar': alleen daar was ze niet meer. Maar haar naam en haar grootheid blijven voor immer (*Chidoesjé Sjmo'el* in *Itoeré Tora*).

---

nadert, sterft. Zullen we misschien geheel en al sterven? (28). Dwz. er kan altijd wel iemand zijn die tot iets in het heiligdom nadert en dan sterft. Vandaar dat de Eeuwige nu tot Aharon zegt: *Jij en je zoons en het huis van je vader met je, zullen de overtreding tegenover het heiligdom dragen* (18:1). Dwz. zij moeten er voor waken dat zulke dingen niet kunnen gebeuren: dat de Levieten de priesters dienen binnen hun opdracht en dat niet-Levieten niet tot de heilige zaken kunnen naderen: *opdat niet nogmaals een woede over de kinderen Israels komt* (5).
18:6-32 *Ik van Mijn kant heb je broeders, de Levieten, genomen uit het midden van de kinderen Israels. Aan jou zijn ze ten geschenke gegeven voor de Eeuwige, om te verrichten de dienst bij de tent der samenkomst. Neem jij van jouw kant dan met je broeders het priesterschap waar,* enz. In deze passage (tot het eind van hoofdstuk 18) komt de stam *n-t-n* ('schenken') 14× voor. In de verzen 8-19 volgt een opsomming van alles wat de priesters toekomt, van 20-24 gevolgd door alles wat de Levieten toekomt, ingeleid met de woorden *En de Eeuwige sprak tot Aharon.*
In 18:25 tot einde hoofdstuk richt God zich weer tot Mosjè: *En de Eeuwige sprak tot Mosjè zeggende: Tot de Levieten moet je spreken en hun zeggen,* enz. Er volgen dan namelijk de afdrachten van de Levieten aan de priesters, en het zou niet passend zijn wanneer Aharon dit zelf tot hen zou zeggen.

Teksten rond de machaloket
Op de bladzijden 12-18 zijn we ingegaan op de pluriformiteit van meningen, een thema dat in de Joodse traditie zo centraal staat. In deze kolom en op de volgende bladzijde brengen we in verband met de rebellie van Korach nogmaals enkele teksten en gezichtspunten samen rond het begrip 'machalóket' (strijdige meningen).

Elk meningsverschil omwille van de hemel zal uiteindelijk stand houden; en wanneer het niet omwille van de hemel is, dan niet. Wat is een meningsverschil omwille van de hemel? Het meningsverschil tussen Hillel en Sjammai. En een meningsverschil niet omwille van de hemel? Dat is het meningsverschil van Korach en de zijnen (Avot 5, 17).
Wat betekent 'zal uiteindelijk stand houden'? Rabbi Ovadja Bertinora zegt: 'Uit een meningsverschil omwille van de hemel zal tenslotte de waarheid ontspruiten'. Volgens Rabbi Jona betekent het dat het nóóit zal worden opgelost. (Wij mensen kunnen de volledige waarheid nooit bevatten, maar wel aspecten ervan. En een aspect dat de vrucht is van oprecht waarheidszoeken ['omwille van de hemel'], zal niet verloren gaan).

jSjabbat 1, 4: *Die dag was voor Israel zwaar als de dag waarop het gouden kalf werd gemaakt . . . Rabbi Jehosjoea Onia leerde: volgelingen van Sjammai wachtten de volgelingen van Hillel beneden op en doodden ervan* [zodat ze het Sanhedrin niet binnen konden en de volgelingen van Sjammai hun visie met meerderheid van stemmen konden laten zegevieren]. Uit deze tekst blijkt dat 'omwille van de hemel' ook tot fanatisme kan leiden. Maar het kan ook anders:

bJevamot 14b: *Hoewel de scholen van Sjammai en Hillel over tal van kwesties in zake huwelijken van mening verschilden, lieten ze niet na onderling te trouwen. Dat leert je dat ze elkaar liefde en vriendschap toedroegen, om te onderhou-*

Eenheid versus pluralisme

Toen de Eeuwige Hij zij gezegend sprak, zei ieder uit Israel: Met mij heeft het Woord gesproken! Er staat immers niet 'Ik ben de Eeuwige jullie God', maar (Ex. 20:2): *'Ik ben de Eeuwige jóuw God'. Zei Rabbi Josi ben Chanina: het Woord sprak elk persoonlijk aan op zijn persoonlijke vermogens. Zoals het manna dat over heel Israel neerdaalde door ieder naar zijn smaak genoten werd* (Ex. 16:23), *zo ook het Woord Gods* (Pesikta de Rav Kahana, Bachodesj haSjeliesjie; zie ook p. 189).

Iedereen uit Israel heeft de plicht het stukje waarheid uit Tora te ontginnen dat alleen hij kan zien. Wie dat nalaat verduistert Tora. En alle gezichtspunten die vanuit de trouw aan het Verbond uit de Tora worden gewonnen, zijn woorden van de levende God. De vertolkers van Gods partituur moeten vrij zijn in hun duiding. De partituur geeft slechts aanduidingen, vingerwijzingen, richtlijnen. Wij Joden zullen hem tot klank moeten brengen. Het Jodendom, aldus Heschel, 'is een minimum aan openbaring en een maximum aan interpretatie' (*God in Search of Man*, p. 274).

Tegenover die maximale vrijheid – en zelfs plicht – tot persoonlijke duiding, staat echter een andere waarde: de eenheid van het volk. Het gebod op het maken van 'insnijdingen' uit Deut. 14:1 wordt door de traditie begrepen als een verbod op sectarisme. Maar hoe wordt de eenheid van het volk – als uitdrukking van de eenheid Gods – gewaarborgd met behoud van ieders plicht tot persoonlijke interpretatie? Het probleem rijst natuurlijk alleen wanneer uiteenlopende meningen ook tot ander gedrag leiden; de indruk zou dan kunnen ontstaan dat er meerdere Tora's zijn met uiteenlopende consequenties. Eén oplossing geven de scholen van Sjammai en Hillel. Ondanks hun uiteenlopende opvattingen over rein en onrein en over geoorloofde huwelijken, aten ze met elkaar en trouwden ze onder elkaar. En ze waarschuwden elkaar wanneer de ander door zijn visie in overtreding zou kunnen raken (bJevamot 14a).

Een andere oplossing is dat bij meerderheid van stemmen wordt uitgemaakt wat in de gemeenschap de halacha (het normatieve gedrag) is. Aldus Rambam: het Sanhedrin als hoogste halachisch college, stelt bij meerderheid van stemmen de halacha vast. De halacha is voor iedereen bindend, maar het staat geleerden vrij voor een andere visie te blijven pleiten. Op een later tijdstip kan die visie alsnog tot een meerderheid leiden. Het Sanhedrin pretendeert immers niet de absolute waarheid in pacht te hebben. De dissidente geleerde mag echter niemand aanzetten tot overtreding van het afgesproken gedrag.

HaMe'ieri gaat nog een stap verder, gericht op het voorkomen van 'gewetensnood'. Wanneer de meerderheid voor een minder zware halachische norm kiest, mag een minderheid die voor een zwaardere kiest in eigen kring zijn eigen visie blijven praktiseren (het omgekeerde geval leidt niet tot een gewetensnood). Over deze problematiek, die we hier alleen maar aanstippen, verscheen in 1984 een zeer verhelderend boek vanuit het Hartman Instituut voor Joodse Studies: David Disjon, *Tarboet haMachaloket beJisrael* (Jerusalem, Schocken).

den wat er gezegd is [Zech. 8:19]: *'Heb de waarheid en de vrede lief'.*

bEroevien 13b: *Zei Rabbi Abba, zei Sjmo'el: Drie jaar verschilden de scholen van Sjammai en Hillel met elkaar van mening. De ene school zei: de halacha is zoals wij zeggen, en de andere school zei: de halacha is zoals wij zeggen. Toen kwam er een stem uit de hemel die zei: Beide zijn woorden van de levende God, maar de halacha gaat volgens Hillel. Maar als beide woorden van de levende God zijn, waaraan dankt de school van Hillel dan dat de halacha volgens haar gaat? Omdat ze nederig waren en zowel hun eigen mening onderwezen als die van de school van Sjammai. En niet alleen dat, maar omdat ze de mening van de school van Sjammai aan de hunne vooraf lieten gaan.*

jSanhedrin 4, 2: *Zei R. Jannai: Als de Tora al kant en klare halacha gegeven had, zouden we geen voet hebben om op te staan* [dan zouden we niet weten hoe we de Tora tot haar recht moesten laten komen in zaken waaraan meer kanten zitten]. *Toen Mosjè de Tora kreeg, vroeg hij: Heer der wereld, leer me hoe de halacha is! Hij antwoordde: 'Volg de meerderheid'* [zo wordt Ex. 23:2 uitgelegd]. *Wanneer de meerderheid iets veroorlooft, is het geoorloofd. Wanneer de meerderheid iets verbiedt, is het verboden. Opdat de Tora wordt begrepen naar de 49 aspecten van onrein en de 49 aspecten van rein.*

Rasji op bKetoebot 56a *Beide zijn woorden van de levende God: soms is het ene argument van toepassing, en soms het andere, want de argumentatie verandert als de situatie verandert, hoe weinig ook.*

Rav Kook (*Olat Re'iya* 1, p. 330): *Het is juist de veelheid van visies die de wijsheid verrijkt. Eens zal worden ingezien dat voor het bouwen van het huis van de vrede al die visies onontbeerlijk zijn, die elkaar nu lijken te bestrijden.*

Haftara Korach
(1 Sam. 11:14-12:22)

Wanneer Sjmo'eel oud geworden is, verlangt het volk in zijn plaats niet een profeet als hij, maar een koning, 'net als alle volken'. Sjmo'eel verzet zich daartegen: de enige Koning is God. De Eeuwige billijkt zijn verzet, maar draagt hem niettemin op het verlangen in te willigen. Aldus 1 Sam. 8. In hoofdstuk 9 en 10 lezen we hoe Sjaoel tot koning wordt verkozen. In onze haftara – dus na de verkiezing van Sjaoel als koning – confronteert Sjmo'eel het volk eerst met het onjuiste van hun verlangen, om vervolgens te reageren op de vraag waarom God niettemin is ingegaan op een verlangen dat zo strijdig is met het vertrouwen in Hem. Wat het eerste betreft roept hij de geschiedenis in herinnering. Tijdens de Egyptische slavernij heeft het volk zich ook geen koning gewild, maar profeten: Mosjè en Aharon. Zo ook bij de verovering van het land: Toen ze Hem aanriepen stuurde God hun richteren: Jeroeba'al (Gideon), Bedan (Sjimsjon), Jiftach en Sjmo'eel. *En nu jullie zien dat Nachasj, de koning van Ammon tegen jullie optrekt zeggen jullie me: Nee, laat een koning over ons heersen?! Terwijl de Eeuwige jullie God je koning is!?* (12:12). Erken dan ook nu God als je ware koning, ook nu Hij jullie verlangen naar een 'koning als alle volken' heeft ingewilligd.

Maar waaróm is God ingegaan om de roep om een koning? Om die vraag te beantwoorden zegt Sjmo'eel nu: *Treed nu aan en zie dit grootse, wat God voor jullie ogen doen zal* (16). Abravanel verklaart het vervolg aldus: God heeft de mens de vrije keuze gegeven. Wanneer de mens Hem iets vraagt zal God het hem niet onthouden; Hij geeft wat de mens verlangt, het goede zowel als het slechte. Sjmo'eel stelt het volk dit concreet voor ogen: *Zijn we vandaag niet in de tijd van de tarwe-oogst? Ik roep tot de Eeuwige, dat Hij donder en regen zendt. Dan zullen jullie beseffen en inzien hoe groot het kwaad is dat jullie gedaan hebt in de ogen van de Eeuwige door een koning te vragen.* Regen in de tijd van de tarwe-oogst (mei-juni) is geen zegen, maar een vloek (b'Ta'aniet 12b); in Israel regent het niet van de vroege lente tot de late herfst. Sjmo'eel vraagt de Eeuwige dus iets slechts, en het wordt hem gegeven! En zo ging het ook met de bede om een koning: God geeft wat de mens verlangt, het goede zowel als het slechte. De keuze is aan de mens. Het volk ziet nu zijn dwaling en vraagt Sjmo'eel voor ze te bidden. Sjmo'eel stelt ze dan gerust: Hoewel het volk tegenover God heeft gezondigd, laat Hij het niet in de steek *want de Eeuwige heeft jullie tot Zijn volk willen maken.* En het zal ze goed gaan zolang ze beseffen dat zowel het volk als de koning zich hebben te onderwerpen aan Zijn Wil.

Een pikante bizonderheid is dat Sjmo'eel een nazaat is van Korach. Juist uit de nakomelingen van de man die zich kantte tegen Mosjè als gezondene Gods, staat nu een profeet op die zich met heel zijn wezen inzet voor de Eeuwige als enige Koning van Israel. Het is zeer wel denkbaar dat dit geleid heeft tot de keuze van deze haftara bij sidra Korach. Een andere overeenkomst vinden we tussen 1 Sam. 12:3 en Num. 16:15.

Psalm 5

Wanneer we de aanhef buiten beschouwing laten, vertoont de psalm de volgende struktuur, die we op het spoor komen door de versregels onder elkaar te schrijven. De zinnen 2/3 en 13 vormen om zo te zeggen het kader van de psalm: *Hoor mijn woorden, enz.* (2/3), *want Gij zij het die de rechtvaardige zegent* (13). Tussen die twee speelt zich het gebed af, waarbij 4-8 een lofzegging inhoudt en 9-12 de eigenlijke bede, die in 13 opnieuw met lof wordt besloten. Die volgorde: lof-bede-lof is kenmerkend voor alle Joodse gebeden. De twee eenheden 4-8 en 9-12 zijn op dezelfde manier opgebouwd: de eerste en de laatste zin van elk vormen de hoofdlijn van het gebed. Men kan ze lezen als één doorlopende zin: *'s ochtends hoort Ge mijn stem* (4), *en ik, dank zij de overvloed van Uw liefde kom naar Uw huis* (8); *leidt me door Uw gerechtigheid* (9), *dan verheugen zich allen die bij U schuilen* (12).

Tussen de zinnen 4 en 8, en 9 en 12 staat dan de aanleiding tot de bede ingekaderd; beide beginnend met *want.* In de eerste helft van de psalm (dus tussen 4 en 8, in de lofzegging) wordt God geloofd als eindeloos ver verwijderd van alle kwaad; in de tweede helft (dus tussen 9 en 12, in de bede) vraagt de dichter God de lasteraars door hun eigen laster te gronde te laten gaan. Daarbij correspondeert 5/6 met 10, en 7 met 11. De struktuur van de psalm kan aldus worden samengevat:

2/3 [4 (5/6+7) 8 # 9 (10+11) 12] 13

In de eerste helft van de psalm overheerst het statische, in de tweede de dynamiek. Let verder op de correspondentie tussen 1 en 10. In 1 de volgorde *woorden - overpeinzingen - roepen - bidden*; in 10 *mond - binnenste - keel - gladde tong.*

Zin 8 is een van de zinnen die gezegd wordt bij het binnengaan van de synagoge (Dasberg p. 1).

Sidra Choekat

Choekat / Numeri 19:1-22:2
Richteren 11:1-33 Psalm 95

Overzicht sidra Choekat

1 De rode koe 19
2 Dood van Mirjam 20:1
3 Overtreding van Mosjè en Aharon 20:2-13
4 Weigering van Edom Israel door te laten 20:14-21
5 Dood van Aharon 20:22-29
6 Strijd met Kena'anieten 21:1-3
7 De koperen slang 21:4-9
8 Tussentijdse kampen 21:10-20
9 Overwinning op Sichon en Og 21:21-35
10 Aankomst in de vlakten van Moav 22:1

De eerste parasja van onze sidra (de rode koe; hoofdstuk 19) besluit het eerste deel van het boek Bemidbar (vgl. p. 293). Op het 'bespattingswater' van de rode koe is al gezinspeeld in hoofdstuk 8:7: *En zo moet je doen om ze* [de Levieten] *te reinigen: sprenkel het bespattingswater over ze.* We moeten dus aannemen dat toen al het ritueel van de rode koe is gevolgd, volgens de details die in onze sidra staan vermeld. Waarom worden die details dan pas nu gegeven? Terwijl deze parasja toch geheel hoort tot de voorschriften omtrent het rein houden van het heiligdom, dat in de eerste sidrot van ons boek aan de orde is? Eén antwoord is dat het volk in het tweede deel van het boek komt te staan voor oorlogen, en daarmee in aanraking komt met gestorvenen; en het bespattingswater reinigt van directe of indirecte aanraking met de dood. Door terug te grijpen op het begin van het boek, rondt de parasja van de rode koe het eerste deel af, en wijst tegelijkertijd vooruit naar het tweede deel, dat begint met hoofdstuk 20.

Voor een goed begrip van 20:1 het volgende:

In het eerste deel van het boek staat de generatie van de Uittocht centraal. We vernemen hoofdzakelijk wat er gebeurde in het begin van het tweede jaar na de Uittocht (1:1; 9:1). De laatste plaats tot waar het volk is gekomen is Kadesj (13:26), waar zich de rebellie van de verspieders afspeelt. Daar krijgt het volk te horen dat de generatie van de Uittocht veertig jaar in de woestijn zal moeten zwerven, tot ze (met uitzondering van Kalev, Jehosjoe en uiteraard Mosjè en Aharon) geheel is uitgestorven (14:30-35). Van wat zich in die 40 (of eigenlijk 38) jaar van zwerven heeft afgespeeld krijgen we alleen enkele aangrijpende gebeurtenissen te horen (van Tav'era tot en met Korach). Maar geen woord over wáár dat alles zich afspeelde. De omzwervingen worden pas in één snelle opsomming gememoreerd in Num. 33. Het lijkt erop of de Tora die 38 jaar waarin de eerste generatie uitsterft grotendeels zwijgend laat passeren. Tot we in 20:1 ineens 38 jaar en een generatie verder zijn: *Toen kwamen de kinderen Israels, heel de gemeente, in de eerste maand in de woestijn Tsien, en het volk zette zich neer in Kadesj . . .*

Aan het uitsterven van de eerste generatie wordt zó stilzwijgend voorbijgegaan, dat er niet eens gezegd wordt dat die eerste maand de eerste maand is van het veertigste jaar! Maar dat moet wel zo zijn. Even later sterft immers Aharon (20:28) en blijkens 33:38 is dat in het 40e jaar na de Uittocht. Vandaar Rasji op onze zin: '*Heel de gemeente* wil zeggen: de volmaakte gemeente, want die in de woestijn moesten sterven waren nu gestorven en deze [*waarvan nu sprake is*] waren bestemd tot leven.' Na de omzwervingen is het volk dus opnieuw teruggekeerd naar Kadesj. Een nieuw hoofdstuk begint, met een nieuwe generatie, en wel in de eerste maand: 'het jaargetij dat met zijn bloesem de komende vruchten aankondigt' (S.R. Hirsch).

Na in één zin de dood van Mirjam te hebben gememoreerd, gaat hoofdstuk 20 dan verder met de overtreding van Mosjè en Aharon bij Meriva, waar Mosjè in strijd met de opdracht Gods water uit de

De derde dag

Aanraking met gestorvenen en hun onmiddellijke omgeving maakt zeven dagen onrein. Het proces van reiniging met de as van de rode koe concentreerde zich op de derde en de zevende dag. De midrasj wijst op het keerpunt-karakter van de derde dag: *Op de derde dag hief Avraham zijn ogen op en zag de plaats van verre* (Gen. 22:4). Op de derde dag bevrijdde Joseef zijn broers uit het gevang (Gen. 42:18). De Tora werd gegeven op de derde dag van de afzondering van het volk (Ex. 19:16). De verspieders van Jehosjoea verbergen zich drie dagen en ontkomen dan aan hun vervolgers (Josj. 2:16,22). Op de derde dag werd Jona uit de vis gered (Jona 2:1). Op de derde dag trokken de verzamelde ballingen uit Babylon (Ezra 8:15). Op de derde dag na Hamans decreet ging Ester naar de koning en begon de bevrijding. En op de derde dag worden de doden tot leven gewekt: *Hij zal ons na twee dagen levend maken en op de derde dag zal Hij ons doen verrijzen en zullen we leven voor Zijn Aangezicht* (Hosjea 6:2). Aldus Ber.R. 56,1.

De derde scheppingsdag wordt het organische leven geschapen en van deze dag wordt tweemaal gezegd: *En God zag hoe goed het was* (Gen. 1:10 en 12). Zie ook p. 335.

rots slaat, terwijl er gezegd was dat hij tot de rots moest spréken (maar zie p. 338!). Het voorval is kritiek: Mosjè en Aharon zullen als gevolg daarvan het beloofde land niet mogen betreden (20:12). Aharon sterft in de vijfde maand van het 40e jaar na de Uittocht (Num. 33:38); Mosjè – volgens de overlevering (Midrasj Seder Olam 10) – in de elfde maand van hetzelfde jaar. *In de acht maanden daartussen speelt zich alles af wat in de tweede helft van het boek, vanaf hoofdstuk 21 vermeld wordt: de verovering van het land van Sichon en Og, de benoeming van Jehosjoea, als opvolger van Mosjè, enzovoort, maar ook wat het boek Deuteromium over die periode verhaalt!* De geschiedenis versnelt zich op weg naar de verovering van het land. Aan het eind van onze sidra bevindt het volk zich in de vlakten van Moav, aan de overzijde van de Jordaan bij Jericho. Het is of we de geur van het land al ruiken.

Om het beloofde land te kunnen veroveren, maakt het volk zich op om noordwaarts naar het eigen land te trekken. Op deze weg ontmoet het zware hindernissen: de volken die de gebergten aan beide zijden van de Jordaan bewonen. In het westelijke bergland de Kena'anieten en de Amalekieten; in het oostelijke (van zuid naar noord) Edom en Moav, Sichon, de koning van Emor, en Ammon. De drie broedervolken uit het geslacht van Sjem (Edom, Moav en Ammon) hadden kort tevoren het gebied ten oosten van de Jordaan verworven, zoals God hun had toegedacht. Van Edom wordt immers gezegd (Deut. 2:12) *In Se'ier woonden vroeger de Choriem, maar de kinderen van Esav* [= Edom] *verdreven hen . . . en vestigden zich hun plaats, precies zoals Israel gedaan heeft met het land van hun erfgoed, dat de Eeuwige hun heeft gegeven.* Hetzelfde geldt voor Moav en Ammon (vgl. Deut. 2:9 en 19). Israel maakt zich op het gebied van Edom en Moav door te trekken. Het zijn immers broedervolken? En zouden die vijandschap duchten van een verwant volk op weg naar het hun toegezegde land, zoals zij het hunne hadden verworven?

Edom, dat Mosjè in 20:13 dan ook met 'broeder' aanspreekt en ook Moav weigeren het volk echter doortocht te verlenen (van Moav blijkt dit uit de haftara: Richt. 11:18). Israel trekt dan ook om deze broedervolken heen. Omdat God ze hun gebied gegeven heeft, mogen zij er niet tegen ten strijde trekken (Deut. 2:4, 9, 19). De omweg gaat eerst naar het zuiden, tot Elat, en dan weer naar het noorden, oostelijk van Edom en Moav, tot de rivier de Arnon, de noordgrens van Moav (Richt. 11:18). Hier stuit het volk op het rijk van Sichon, de koning van Chesjbon in Emor, die op de eerste koning van Moav vanuit het noorden een gebied tot aan de Arnon had veroverd (21:26). Ook tot hem stuurt Mosjè gezanten, en ditmaal leidt de weigering tot een oorlog, waarin Israel het gebied van de twee koningen Sichon en Og verovert. Het volk legert zich in de steppen van Moav (22:1), dus in gebied dat Sichon eerder op Moav had veroverd. Van daaruit zal het straks het beloofde land binnen trekken. Daarover lezen we echter pas in het boek Jehosjoea. De laatste vier sidrot van het boek Bemidbar en het hele boek Devariem spelen zich af in de steppen van Moav, ten noorden van de Dode Zee (vgl. Deut. 1:1). Dat Moav zich niet neerlegde bij de verovering van zijn gebied dat Israel op Sichon had veroverd, blijkt uit de haftara (vgl. p. 338).

Niet de dood verontreinigt . . .

Een afgodendienaar vroeg Rabban Jochanan ben Zakkai: Die dingen die jullie doen lijken een soort tovenarij. Jullie nemen een koe en verbranden die en verpulveren haar en neemt de as. En als één van jullie zich dan verontreinigt aan een dode, dan sprenkelen jullie twee of drie droppels water met de as over hem uit en dan zeggen jullie: Je bent weer rein!

Rabban Jochanan antwoordde: Ben jij ooit door een geest van krankzinnigheid bevangen geweest?

Nee, zei de man.

Heb je wel eens iemand gezien die door een geest van krankzinnigheid bevangen is geweest?

Ja, zei de man.

En wat doen jullie dan?

We brengen wortels en roken die onder hem en we gieten water op hem, en dan vlucht de geest.

Rabban Jochanan zei: Horen je oren wel wat je mond beweert? Ook de geest van onreinheid is zo'n geest, zoals er staat [Zech. 13:2] *'Ook de profeten en de onreine geest zal Ik uit het land wegdoen'* [Rabban Jochanan's leerlingen die bij het gesprek tegenwoordig zijn, zal het niet ontgaan dat hun meester heel delikaat het eerste deel van de zin uit Zecharja weglaat: *Ik zal uitroeien de namen der afgoden!*]

We sprenkelen het bespattingswater op hem en de geest vlucht.

Nadat de man was weggegaan, zeiden zijn leerlingen hem: Rabbi, deze man heb je met een kluitje in het riet gestuurd. Maar wat zou je tegen óns zeggen?

Hij antwoordde: Toe nou! Het is toch niet de dode die verontreinigt en het is toch niet het water dat reinigt! Waar het om gaat is dat de Heilige Hij zij gezegend het verordonneert heeft: Het is een choeka die Ik heb vastgesteld, een decreet dat Ik gedecreteerd heb, en het is jullie niet geoorloofd Mijn decreet te overtreden. Want er staat: 'Dit is de inzetting van de Tora' (Bemidbar R. Chocat 8).

In de niet-Joodse wereld drijft men geesten uit met middelen aan de

De rode koe

Num. 19:1-3 *En de Eeuwige sprak tot Mosjè en tot Aharon: Dit is de inzetting van de Tora* ['choekat ha Tora'] *die de Eeuwige heeft geboden, zeggende: Spreek tot de kinderen Israels, dat ze je moeten brengen een rode koe . . . en je moet haar brengen tot Elazar de priester,* enz.

Men zou verwachten: 'Spreek tot de kinderen Israels: dit is de inzetting van de Tora die de Eeuwige geboden heeft, zeggende dat ze je moeten brengen een rode koe, enz.' Volgens Da'at Mikra moet de eerste zin *En de Eeuwige sprak tot Mosjè en tot Aharon* verbonden worden met 11-22, waarin de reiniging na aanraking met gestorvenen en hun onmiddellijke omgeving wordt geleerd: besprenkeling met het bespattingswater op de eerste en de zevende dag. De zin *Dit is de inzetting van de Tora* tot en met zin 10 is de inleiding daarop, die vertelt hoe dit bespattingswater bereid wordt. In 31:19-22 verwijst de term *de inzetting van de Tora* (verder komt hij in de Tora niet voor!), opnieuw naar het ritueel van de rode koe, wanneer het volk zich reinigen moet na aanraking met de doden in de strijd met de Midianieten (vgl. begin p. 335).
Waarom de term *de choeka van de Tora?* Rasji: 'Omdat de satan [*de ontkennende neiging in de mens*] en de volken der wereld Israel beledigen door te zeggen: Wat is dat voor een gebod, en wat voor zin heeft het [*verwijzend naar de ogenschijnlijke ongerijmdheid dat degenen die het bespattingswater bereiden er onrein door worden, terwijl het water zelf reinigt, aldus Tanchoema Choekat 7; en zie ook p. 250*]. Daarom staat er 'choeka' [*of 'chok', vgl. p. 27 en 274*]: het is Mijn decreet dat je niet moet proberen te doorgronden.' Maar al kan een chok niet tot in de diepte worden gepeild, daarom kunnen we nog wel proberen er een verhouding toe te krijgen. Zo verwijst voor Abravanel de rode koe naar de gemeenschap: *Israel is een weerspannige koe* (Hosj. 4:16) en het offer ervan geldt dan ook de hele gemeenschap. Maar ze is tegelijkertijd vrij van de heerschappij van andere goden, vandaar: *zonder gebrek, waarop geen juk is gekomen* (19:2). Ze dient zichzelf geheel op te branden in de dienst aan Hem, en haar bloed te geven voor het heiligdom, zowel de kleinen in het volk (gesymboliseerd door de hysop = mos) als de groten (de ceder); dan wordt de dood overwonnen. Voor S.R. Hirsch is *de volkomen rode koe, waaraan geen gebrek is, waarop geen juk is gekomen* het fysiek animale, vol van leven (volkomen rood), dat hoewel bestemd om te dienen, nooit het kenmerk van de dienstbaarheid heeft gedragen. Het deze ongetemde, fysiek-animale kracht van de mens die, gesymboliseerd door de rode koe, van buiten het kamp wordt overgegeven aan de priester in het heiligdom, waar het zijn bestemming in dienst van de mensheid leren kan. De as die wordt vermengd met het 'levende water' (19:17) staat voor het sterfelijke dat wordt opgelost in het levende. De derde dag herinnert aan de derde scheppingsdag waar het organische leven zijn intrede doet; de zevende dag aan de heiliging van dat leven.

natuur ontleend. Zulke remedies kunnen best helpen. Wat dat betreft is de behandeling met bespattingswater niet ongerijmder dan de remedie die de man beschrijft. Rabban Jochanan ben Zakkai antwoordt hem dus binnen het kader van zijn denkwereld. De Joodse denkwereld is echter een geheel andere, en daarover gaat zijn antwoord aan de leerlingen. In de eerste plaats is onreinheid daar niet iets dat in de natuur gegeven is, en dus met natuurlijke middelen bestreden kan worden: de onreinheid waar de Tora van spreekt heeft niet te maken met de mens als natuurlijk wezen, maar met de mens als geestelijk wezen. Onreinheid dreigt juist wanneer de confrontatie met het 'natuurlijke' (zoals de dood) de mens moedeloos kan maken voor zijn hogere bestemming: deel uit te maken van de hogere, morele orde Gods. Door in zo'n situatie te doen wat God hem heeft geboden omdát Hij het heeft geboden – ook al begrijpt hij dat gebod niet – bevrijdt hij zich van zijn 'natuurlijke' kant en wendt hij zich weer naar zijn hogere bestemming. Het is dan ook niet de dood die verontreinigt. De dood is natuurlijk, behoort tot de schepping, en is als zodanig niet onrein. Wat verontreinigen kan is zijn denken, dat de mens weg kan trekken van zijn opdracht: het natuurlijke te zien als deel van de hogere morele scheppingsorde. En niet het water reinigt, maar het feit dat dit gebod afkomstig is van Hem die de mens zijn bestemming heeft gegeven. Juist het feit dàt de mens dit gebod niet kan doorgronden verwijst naar een hogere bron. Deze verklaring van de midrasj werd ons ingegeven door Maharals bespreking ervan in *Tifèret Jisrael*, 8. Elders (*Gevoerot haSjem* 5) bespreekt Maharal de paradox dat het bespattingswater de reine die het bereidt verontreinigt, maar de onreine reinigt. Volgens hen herinnert dit aan de 'eenheid der tegendelen' (vgl. p. 17); aan het feit dat alles uit één Hand komt.

De overtreding van Mosjè *(Bemidbar 20)*

'De overtreding van Mosjè en Aharon bij het water van Meriva wordt in de Schrift niet verklaard. Volgens Rasji was de reden "dat God ze geboden had tot de rots te spreken, en niet erop te slaan. Want als Mosjè tot de rots gesproken had dan zou Hij geheiligd zijn in de ogen van heel het volk. Het zou gezegd hebben: Als een rots die niet kan spreken of horen, het Woord Gods al nakomt, hoeveel te meer moeten wij dat niet doen". Dit is echter niet meer dan agada; het verheldert niets. Want aangezien God gezegd had *neem de staf* (20:8), ligt het voor de hand dat hij hem gebruikte, en als Hij gewild had dat er alleen gesproken werd, waarom dan die staf! [*De eerste keer dat Mosjè water uit de rots slaat, in Ex. 17, geeft God hem de opdracht de staf mee te nemen 'waarmee je de rivier geslagen hebt . . . en daarmee moet je slaan op de rots'!*] Bovendien: waarom zou het wonder groter zijn door spreken dan door slaan, want voor een rots maakt dat geen verschil.' Aldus Ramban, die vervolgens van leer trekt tegen Rambam. Voor Rambam (*Sjemona Perakiem* einde 4) was de overtreding van Mosjè dat hij zich door zijn emoties liet meeslepen: *Luister toch weerspannigen!* (20:10) iets wat bij een man van zijn statuur als ontwijding van de Naam wordt aangerekend: het volk zou uit Mosjès woede immers kunnen opmaken dat God hun het vragen om water kwalijk nam, iets wat – aldus Rambam – nergens uit blijkt. Ramban repliceert dat Aharon dezelfde straf trof, terwijl hij geen woede had getoond. En bovenal: zou God *niet* kwaad zijn op mensen die Mosjè verwijten dat hij ze uit Egypte gevoerd heeft (20:5)?! En staat er niet (20:13) *dit zijn de twistwateren waar de kinderen Israels getwist hebben met de Eeuwige*?

In zijn commentaar haalt Ramban ook Rabenoe Chananel aan. Die ziet de bron van de overtreding in 20:10b: *Zullen wij* [nl. Mosjè en Aharon] *voor jullie water uit deze rots halen?* Ze hadden moeten zeggen: 'De Eéuwige zal voor jullie water uit de rots halen'; zoals ze bij alle wonderen duidelijk maakten dat ze van de Eeuwige kwamen. Want nu zou het volk kunnen denken dat Mosjè en Aharon vanuit hun eigen kunnen water lieten komen. Vandaar Deut. 32:51: *Omdat jullie Mij niet geheiligd hebt, temidden van de kinderen Israels.* Daar ligt ook het verschil met de eerste keer dat Mosjè water uit de rots sloeg. Daar zegt God (Ex. 17:6): *Zie ik sta voor je, daar, op de rots Chorev; sla jij op de rots, dan komt er water uit en zal het volk drinken.* Daar zien de oudsten van Israel de wolk op de rots en blijkt ondubbelzinnig dat God de bewerker van het wonder is.

Ook Ramban grondt zijn verklaring op een vergelijking met de toedracht in Ex. 17. De eerste keer staat er (Ex. 17:6): *Zie Ik sta daar, op de rots; sla jij op de rots.* In onze sidra is de macht van de Eeuwige niet zichtbaar; Mosjè slaat nu tweemaal, als om de ogenschijnlijke afwezigheid Gods door extra kracht te compenseren. Vandaar 20:12: *Omdat jullie niet op Mij vertrouwd hebt.* Want het wonder berust alleen op vertrouwen. Misschien ook sloeg Mosjè tweemaal omdat er de eerste keer maar een paar druppels kwamen. En waarom wordt ook Aharon in de straf betrokken? Omdat ze samen zo overlegden.

Jiftach's rede

De keuze van de haftara bij sidra Choekat is duidelijk. In Num. 21:21-25 lezen we *En Israel zond gezanten naar Sichon, de koning van de Emorieten, zeggende: Laat mij trekken door Uw land*, enz. In de haftara verwijst Jiftach ernaar wanneer Ammon Israel aanvalt. Hoewel de strijd al is begonnen stuurt Jiftach boden naar de vijand om de reden te horen waarom hij een gebied binnenvalt dat niet van hem is: *Wat is er tussen u en mij dat U tot me gekomen bent om me in mijn land te bestrijden?* (11:12) De Ammonieten rechtvaardigen hun optreden met historische redenen: *Israel heeft mijn land genomen toen het uit Egypte trok* (11:13). In zijn weerwoord memoreert Jiftach de gebeurtenissen uit onze sidra. Hij wijst erop dat Israel toen niet met Moav en niet met Ammon streed (Num. 21:33-35), maar met Sichon, die deze gebieden op Moav en Ammon had veroverd. Vandaar 11:15: *Israel heeft noch het land van Moav genomen, noch dat van de kinderen van Ammon.* Bovendien wilde Israel ook toen vrede met Ammon en Moav (11:15-22). Het land kreeg Israel in de dagen van Mosjè voorts uit de hand van de Eeuwige. Ammon strijdt dus vandaag niet alleen met Israel, maar om zo te zeggen ook met Hem: *De Eeuwige, de God van Israel heeft de Emorieten voor zijn volk Israel onterfd, en jij wilt het nu beërven?* Waarop Jiftach spottend volgen laat: *Wat Kemosj jullie God je beërven laat, dat mag je beërven.* Met andere woorden: Wanneer Kemosj, de god van Moav (Num. 21:29) Moav al niet gered heeft en de Eeuwige gaf het land aan ons, zou Ammon het dan wèl kunnen verwerven? Tenslotte komt Jiftach met zijn sterkste argument: 300 jaar zijn inmiddels verstreken: waarom hebben jullie het dan niet al veel eerder ingenomen?

Jiftach komt uit deze rede tevoorschijn als een staatsman van formaat, die zijn positie staaft met historische, culturele en praktische argumenten (naar Abravanel).

Haftara Choekat
(*Richt. 11:1-33*)

Jiftach's genie als politicus (vgl. kolom links) en veldheer (hij was de eerste richter die de oorlog naar het terrein van de vijand wist over te brengen), worden overschaduwd door het verhaal van zijn gelofte: *Jiftach deed de Eeuwige een gelofte en zei: Wanneer U de kinderen van Ammon werkelijk in mijn hand geeft, dan zal het zijn: wat mij ook uit de deur van mijn huis tegemoet komt – wanneer ik in vrede terugkeer van de kinderen van Ammon – zal voor de Eeuwige zijn, en ik zal het offeren als opstijgoffer* (Richt. 11:30-31).
En de eerste die hem verheugd tegemoet kwam was zijn dochter . . . De midrasj gaat er vanuit dat Jiftach het meisje daadwerkelijk offerde. Tanchoema (Bechoekotai 5; T. Buber 7) beschrijft in roerende bewoordingen hoe ze haar vader probeert duidelijk te maken dat de Tora het mensenoffer met de meeste klem afwijst en daarvoor in de plaats het symbolische dieroffer stelt. Jiftach meent echter dat hij zich aan zijn gelofte moet houden: 'Wat maakte dat Jiftach zijn dochter liet sterven? Het feit dat hij geen Tora had geleerd. Had hij dat wel gedaan, dan had hij geweten; *Wanneer iemand een gelofte wijdt . . . als het een vrouwelijk persoon betreft, dan dertig sjekel* (Lev. 27: 1-4; en zie p. 359!).
De meeste latere commentaren menen echter dat het meisje niet geofferd werd. Radak leerde van zijn vader 11:31 aldus te lezen: *wat mij ook uit de deur van mijn huis tegemoet komt zal óf voor de Eeuwige zijn* (nl. wanneer het niet als opstijgoffer kan dienen), *óf ik zal het offeren als opstijgoffer* (wanneer het daarvoor wel geschikt is). Het voegwoord 'en' betekent immers vaker 'of' (bijv. in Ex. 21:15: *Wie zijn vader of zijn moeder slaat*). 'Een zeer treffende verklaring. Daarmee rijmt ook (11:37): *Laat mij mijn maagdelijkheid bewenen*, want daaruit blijkt dat hij haar niet gedood heeft. Ze onthield zich van een huwelijk, zoals er staat (39): *Ze kende geen man.* En: *hij deed haar volgens de gelofte die hij beloofd had* en er staat niet dat hij haar als opstijgoffer bracht: ze onthield zich van een huwelijk en dát was de gelofte die hij gedaan had. Hij gaf haar een huis waar ze zich kon afzonderen van de mensen en de wegen der wereld. En het werd een inzetting in Israel dat de dochters van Israel vier dagen per jaar naar haar toegingen om haar te beklagen over haar maagdelijkheid (11:40). Misschien ook moeten we *litnot* niet begrijpen als 'beklagen', maar als 'troosten' of 'met haar praten', want het hele jaar zat ze alleen als mensen die zich afzonderen en zich opsluiten in hun huis. En dit deden ze met haar zolang ze leefde.' Aldus Radak en in die geest ook Ralbag, Abravanel en volgens Ramban ook Ibn Ezra (al kennen we zijn tekst niet). Ramban (op Bechoekotai 27, 29) is een van de weinige commentatoren die met de midrasj van mening is dat Jiftach zijn dochter wel geofferd heeft, uit onbekendheid met de wetten van de Tora. Hij verzet zich vooral tegen de consequentie van de eerder genoemde verklaringen, namelijk dat een meisje dat zich in afzondering aan God wijdt beklagenswaardig zou zijn. Onthouding mag in Israel geen deugd zijn op zichzelf, maar wijding aan God is dat wel.

Psalm 95
De psalm begint met de opwekking de Schepper van hemel en aarde, 'de Rots van onze redding' te bejubelen, en ons voor Hem neer te werpen, *want Hij is onze God en wij zijn het volk van Zijn weide en de kudde in Zijn hand, vandaag, wanneer jullie hoort naar Zijn Stem* (1-7). Vgl. voor deze laatste zin de midrasj 'Het wachten op de Masjiach', aangehaald in de bijlage 'Over Verlossing' bij *Tenachon* 10. In het tweede deel (8-11) hóren we die Stem, die het volk oproept niet te zijn als de generatie van de woestijn, die tegen Hem in opstand kwam en daardoor veertig jaar door de woestijn moest zwerven. Het lijkt of de dichter in de eerste helft van de psalm het aanbidden van de nabije God als dè opdracht van het volk ziet, maar het in de tweede helft meteen confronteert met het verleden, waarin het keer op keer zijn bestemming verloochende. De grote zegen tot zijn bestemming (11 *Mijn rust*) te mogen komen, hangt echter alleen af van het horen naar Zijn stem. Het ideaal van heden en toekomst die het eerste deel van de psalm ademt, wordt in het tweede deel dan ook met opzet verstoord door de bijna wrede tegenstelling met de realiteiten uit het verleden. De spanning tussen ideaal en werkelijkheid wordt nog verhevigd door de voorwaarde voor dat ideaal: te luisteren naar Zijn Stem – te leggen in de mond van God zelf. Zin 3: *Want de Eeuwige is een grote God, een grote Koning boven alle goden* valt volgens A.S. Hartom aldus te begrijpen: Boven de engelen of natuurkrachten die door de afgodische volken voor goden worden aangezien.
De volgorde *terneerwerpen en knielen* (6; men zou het omgekeerde verwachten!) slaat volgens S.R. Hirsch op het opstaan na het gebed: leven is pas zinvol na zich eerst voor Hem te hebben neergeworpen. (Naar J. Jacobson, *Netiev Bina*.) De psalm opent de verwelkoming van de Sjabbat.

Studiesuggesties

1 Van psalm 5 (p. 334) bespraken we vooral de struktuur. Op grond daarvan kan hij inhoudelijk verder worden uitgediept, door in te gaan op de correspondenties.
2Vgl. 1 Sam. 12:3 en Num. 16:5. Wat blijkt daaruit over het ware leiderschap? Waarom verdedigen Mosjè en Sjmo'el zich tegen iets dat hun niet met zoveel woorden wordt verweten?
3 Verheldert de midrasj over Korach (p. 326) ook de demagogieën van onze dagen?
4 Zet Num. 20:2-13 naast Ex. 17:2-7, noteer de verschillen en overeenkomsten, en verhelder van daaruit de meningen over de overtreding van Mosjè (p. 338). Betrek daarbij ook Num. 27:14 en Deut. 32:51.

Woorden

Mezoeza: Houder voor een rolletje perkament met daarop Deut. 6:4-9 en Deut. 11:13-21 (de eerste twee passages van het 'Sjema Jisrael') en op de buitenkant de naam 'Sjadai' (vgl. p. 160), dat ook begrepen kan worden als de beginletters van *Sjomeer daltot Jisrael* = 'bewaker van de deuren van Israel'.
Het geheel wordt aangeslagen aan de deurposten van het huis en zijn kamers, daarmee gehoorgevend aan Deut. 6:9 en 11:20: *Je moet ze* [de woorden die Mosjè overlevert] *schrijven aan de deurposten van je huis en aan je poorten.*

Literatuur

Emmanuel Levinas, *Vier Talmoedlessen*, Gooi & Sticht, ISBN 90 304 0529 5. Goede vertaling (behoudens enkele verkeerd getranscribeerde namen, zoals Rav Choena voor Rav Hoena) van fascinerende uiteenzettingen waarin vier Talmoedpassages tot leven komen.

Eli Wiesel, *Vijf Bijbelse persoonlijkheden*, Gooi & Sticht, ISBN 90 304 0530 9/CIP. Boeiende portretten van Jozua, Elia, Saul, Jeremia en Jona.

De koperen slang

In Num. 21:5-9 protesteert het volk opnieuw tegen de levenssituatie in de woestijn: *er is geen brood en geen water en het schamele brood* [het manna!] *staat ons tegen. Daarop liet de Eeuwige de gifslangen gaan . . . en veel volk van Israel stierf.*
Er staat nadrukkelijk niet dat God de slangen stúúrde, maar dat Hij ze liet gaan (Hebr. *wesjalach*). Slangen waren er steeds geweest, maar Gods zorg had ze van het volk teruggehouden. Vgl. Deut. 8:15, waar Mosjè zegt: *Wie leidde jullie door de grote en verschrikkelijke woestijn vol gifslangen, schorpioenen en droogte?* Nu Israel het manna, teken van Gods zorg en bescherming afwijst, neemt Hij een andere bescherming van het volk weg. In de woorden van S.R.

Hirsch: 'De beet van de slangen had als enig doel het volk te laten merken van welke gevaren de Eeuwige het tot dusver altijd verre had gehouden. Wie dat beseft hoeft zich voortaan alleen nog maar het beeld van de slang voor ogen te houden, om zich te realiseren voor hoeveel onbekende gevaren God hem elke dag en elk uur behoedt. Zodat elke ademtocht ervaren wordt als een nieuwe gave van Gods macht en goedheid.' Vandaar 8: *En de Eeuwige zei tot Mosjè: maak je een gifslang en zet die op een vaandel, en het zal zijn dat ieder die gebeten is en er naar kijkt, zal leven.* Mosjè maakte de slang (Hebr. *nachasj*) van koper (Hebr. *nachósjet*), zodat de betekenis ook in het materiaal meeklonk.
In 2 Kon. 18:4 vergruist Chizkia de koperen slang, die kennelijk bewaard is gebleven, omdat het volk er afgodendienst mee is gaan bedrijven, of wellicht waarzeggerij (de stam *n-ch-sj* kan ook dat betekenen). Het gevaar van symboliek is dat het symbool voor de realiteit zelf wordt gehouden: 'De slang doet leven zolang de mens omhoog kijkt [*naar de bron van alle leven*], anders doodt hij' (mRosh haSjana 3,8).

Sjabbat Para

Num. 19 wordt gelezen op Sjabbat Para, één van de vier zogenaamde bizondere sjabbats, die valt op de voorlaatste sjabbat in de maand Adar (of de laatste wanneer de eerste Nissan op sjabbat valt). De lezing herinnert aan de reiniging van onreinen door besprenkeling met het bespattingswater, opdat ze het Paasoffer in een staat van reinheid kunnen brengen. Volgens de Misjna werd de ceremonie van de rode koe zevenmaal uitgevoerd; eenmaal door Mosjè, eenmaal door Ezra en vijfmaal na Ezra. Met de verwoesting van de Tempel verdween het ritueel uit het Joodse leven. De haftara van Sjabbat Para is Jech. 36:16-38. De bizondere sjabbats met eigen Toravoorlezing en eigen haftara zijn Sjabbat Sjekaliem, Sjabbat Zachor, Sjabbat Para en Sjabbat HaChodesj en vallen alle in de maand voor Pesach.

Het boek van de oorlogen van de Eeuwige

Dit boek wordt alleen geciteerd in Num. 21:14-18.Volgens Ibn Ezra was het een van de vele boeken die sindsdien verloren zijn gegaan, net als 'Het boek van de oprechte' (Josj. 10:13 en 2 Sam. 1:18).

Colofon

Tenachon verschijnt elke twee maanden.

Uitgever:
B. Folkertsma Stichting voor Talmudica
B. Folkertsma Center for Jewish Studies
Burgemeester Lambooylaan 18
1217 LD Hilversum (035-219406)
Redactie: Eli Whitlau
Abonnementen: Intermedia bv.
Postbus 4
2400 MA Alphen aan den Rijn
(01720-66855)
Abonnementsprijs: f 65,– per jaar.
Prijs van losse nummers f 12,50
Het abonnementsjaar loopt van 1 oktober tot 30 september

© 1987 B. Folkertsma Stichting voor Talmudica